

Lucyna Domańska, Magdalena Piotrowska*, Seweryn Rzepecki,
Aleksandra Stępień**

Wyniki archeologicznych badań ratowniczych na wielokulturowym stanowisku Łosino 15, gm. Kobylnica

Abstract

Domańska L., Piotrowska M., Rzepecki S. and Stępień A. 2013. Results of rescue archaeological excavations at the multi-cultural site Łosino 15, Kobylnica commune. *Raport 8, 357-370.*

The multi-cultural site Łosino 15 (AZP 10-29/39), Kobylnica commune, pomorskie voivodeship, revealed the acquired material of the Pomeranian culture and the Wielbark culture. The majority of the discovered features are to be connected with the first settlement horizon. The features of the Pomeranian culture in the number of 135 were dominated by pits and hearths. The collection of ceramics included pots, vase-like vessels, bowls, and plates. 16 features were attributed to the Wielbark culture – pits, hearths, a furnace, and concentrations of ceramics. The collection of ceramics from the period of Roman influence is dominated by pots of group I, according to R. Wołagiewicz. The site revealed also base parts of slag-pit furnaces, as well as a considerable amount of cinder. The affiliation of the relics of ancient metallurgy is a problematic issue.

Keywords: Koszalin Coastland, Pomeranian culture, older pre-Roman period, Wielbark culture, Roman influence period, settlement features

Stanowisko Łosino 15 (AZP 10-29/32), gm. Kobylnica, woj. pomorskie, zostało rozpoznane w roku 1981 w trakcie prac powierzchniowych związanych z realizacją programu AZP. W związku z planowaną budową obwodnicy miasta Słupska – w ciągu drogi S-6 – pozyskany w trakcie badań powierzchniowych zestaw źródeł stał się podstawą do podjęcia ratunkowych badań archeologicznych. Wykopalka zostały przeprowadzone przez Fundację Uniwersytetu Łódzkiego w latach 2007-2008. W trakcie badań odkryto relikty osadnictwa kultury pomorskiej, kultury wielbarskiej oraz nieznaczne materiały z okresu średniowiecza i nowożytności.

Łosino zlokalizowane jest na obszarze Równiny Słupskiej w obrębie Pobrzeża Koszalińskiego. Jest to obszar nizinny położony na wysokości do kilkudziesięciu metrów nad poziomem morza. Bogactwo form krajobrazu oraz zróżnicowanie wysokościowe terenu są efektem topnienia lądolodu. Równinę przecina szereg rzek wykorzystujących system pradolin ze schyłku stadium pomorskiego ostatniego zlodowacenia (Kondracki 1981, 281). Jedną z takich rzek jest właśnie

rzeka Słupia, płynąca w stosunkowo wąskiej pradolinie, należąca do rzek bezpośredniego zlewiska Bałtyku, odwadniających garb moren fazy pomorskiej zlodowacenia bałtyckiego (Rychling, Ostaszewska 2005, 154). Na omawianym obszarze występują osady polodowcowe oraz gleby brunatne rozwinięte z glin morenowych, gleby płowe oraz gleby torfowisk niskich i wysokich (Rychling, Ostaszewska 2005, 225, 228, 237).

Omawiane stanowisko położone jest około 4 km na południe od Słupska (Ryc. 1), w środkowej części stoku doliny Słupi (Forysiak, Twardy 2009, 9). Ukształtowanie terenu objętego badaniami oraz intensywna działalność agrotechniczna miały wpływ na znaczny stopień zniszczenia obiektów. Mimo dominującej młodoglacjalnej rzeźby w otoczeniu przebadanego obszaru znajdują się także tereny słabiej urzeźbione, gdzie prawdopodobnie koncentrowały się strefy eksploatowane gospodarczo. Podsumowując rejon obecnej gminy Kobylnica zapewnił sprzyjające czynniki przyrodnicze dla rozwoju osadnictwa pradziejowego. Składały się na to dobre warunki dla rozwoju hodowli i upraw w obrębie doliny

* Fundacja Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Lumumby 1/3, 91-404 Łódź, e-mail: piotrowskamagda@op.pl

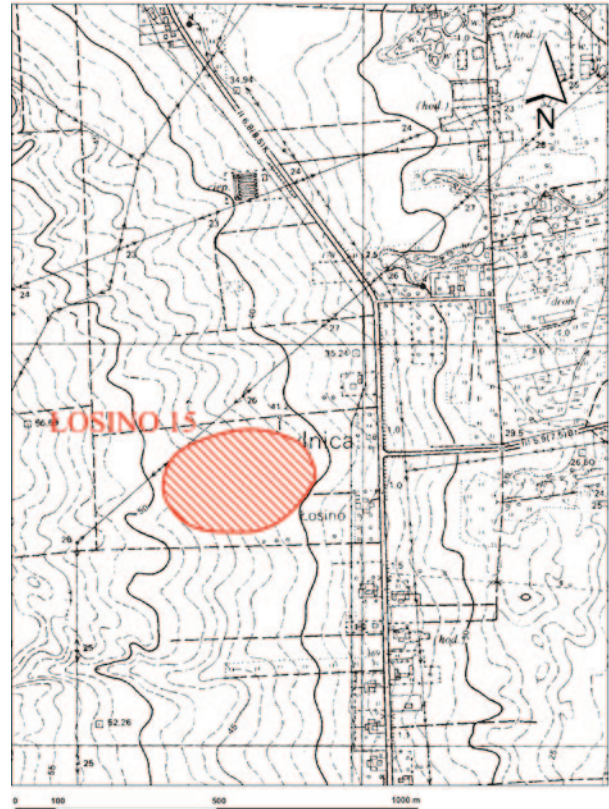
** Instytut Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego, ul. Uniwersytecka 3, 91-404 Łódź, e-mail: rzepecki@poczta.onet.pl

Słupi, możliwość wykorzystania rybołówstwa w korycie i starorzeczach rzeki i jej dopływów oraz eksploatacja dóbr lasów (myślistwo, zbieractwo). Obecność rudy darniowej, wydobywanej zapewne w obrębie dna doliny Słupi, oraz dostęp do drewna o różnym składzie gatunkowym zapewniały dogodne warunki do rozwoju metalurgii (Forysiak, Twardy 2009).

Łącznie przebadano 279,33 arów, na których zarejestrowano 135 obiektów łączonych z kulturą pomorską i 16 z kulturą wielbarską (Ryc. 2). Wśród zarejestrowanych obiektów wydzielono jamy, paleniska, piece, dołki postłupowe, skupiska ceramiki, obiekty mieszkalne oraz przydenne partie pieców kotlinkowych. Większość obiektów została przypisana kulturze pomorskiej na podstawie znajdującego się w wypełniskach materiału zabytkowego lub na podstawie innych przesłanek takich jak struktura wypełniska oraz podobieństwa do źródeł datowanych na podstawie materiału ceramicznego. Wspomniane pozostałości pieców dymarskich to źródła o trudnej do ustalenia chronologii (Piotrowska 2013, 263).

Ogółem w wypełniskach obiektów zarejestrowano 14 713 fragmentów ceramiki kultury pomorskiej oraz 490 ułamków ceramiki „wielbarskiej”. Prócz tego pozyskano 2714 fragmentów datowanych ogólnie na epokę żelaza. Należy tu podkreślić ogromny stan zniszczenia materiału z „warstwy”. Są to fragmenty bardzo rozdrobnione, o silnie zniszczonych powierzchniach (Piotrowska 2013, 92). W śladowych ilościach wystąpiła również ceramika średniowieczna (4 fragmenty) oraz nowożytna (15 fragmentów). Na czasy nowożytne datowana jest większość znalezisk metalowych ze stanowiska. Zabytki kamienne to 8 rozcieraczy, obrobiony kamień i 5 żaren. Uwagę zwraca również duża ilość odkrytego żużla, łącznie 2890 fragmentów o wadze ok. 100 kg (Piotrowska 2013, 93). Można dodać, że biorąc pod uwagę ilość zachowanych relikwów osady, w trakcie badań pozyskano zaskakująco mało kości.

W przypadku kultury pomorskiej i wielbarskiej dysponujemy nielicznym materiałem porównawczym z osad. Osiedla obu wspomnianych jednostek kulturowych traktowane były marginalnie, ponieważ badacze koncentrowali swe zainteresowania na cmentarzyskach dostarczających spektakularnych zabytków grobowych. Dzięki szerokopłaszczyznowym badaniom wykopaliskowym dysproporcja w ilości przebadanych nekropoli i osad zaczyna się powoli zmniejszać. Stanowisko Łosino 15, ze względu na występowanie źródeł archeologicznych „pomorskich” oraz „wielbarskich”, ma istotne znaczenie dla wzbogacenia informacji na temat osadnictwa obu tych kultur.

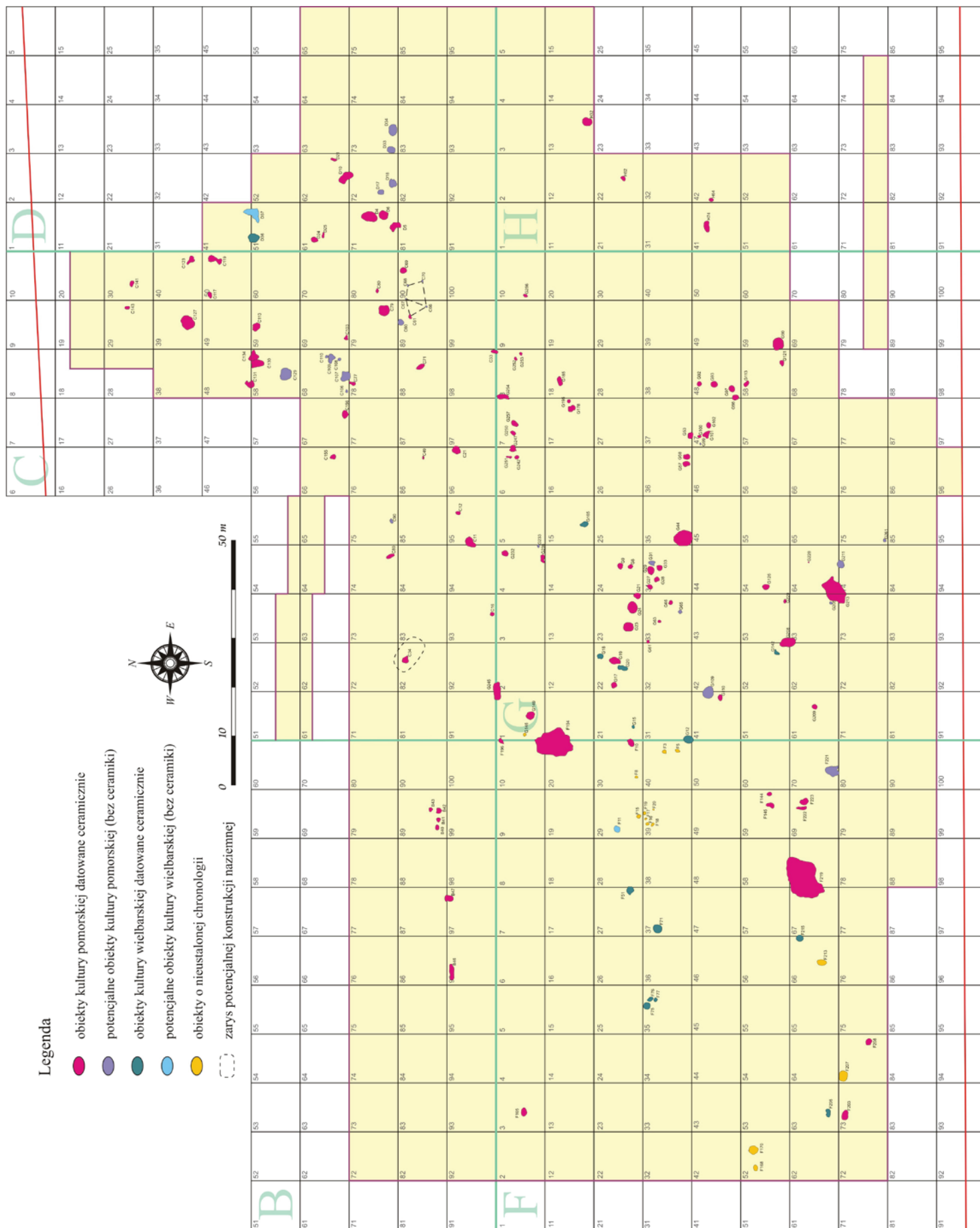
Ryc. 1. Łosino, stan. 15, gm. Kobylnica, woj. pomorskie. Położenie stanowiska (opracowała M. Michałowicz)

Fig. 1. Łosino, site 15, Kobylnica commune, pomorskie voivodeship. Location of the site (author: M. Michałowicz)

■ OSADNICTWO KULTURY POMORSKIEJ

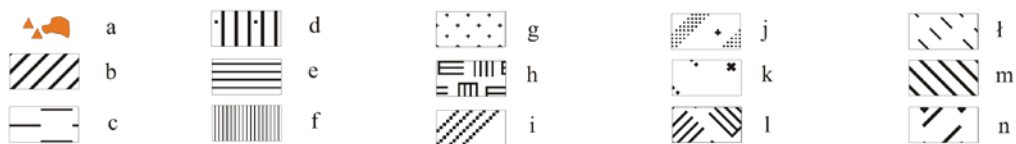
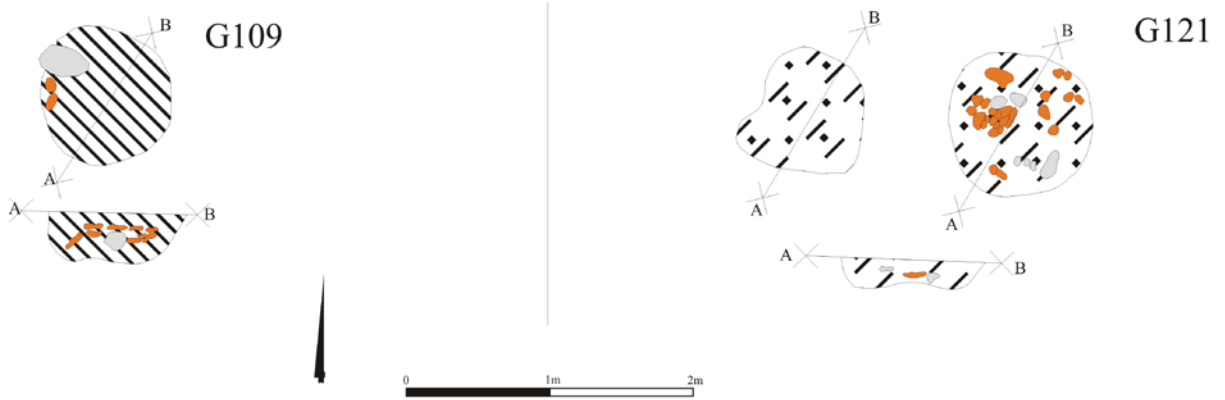
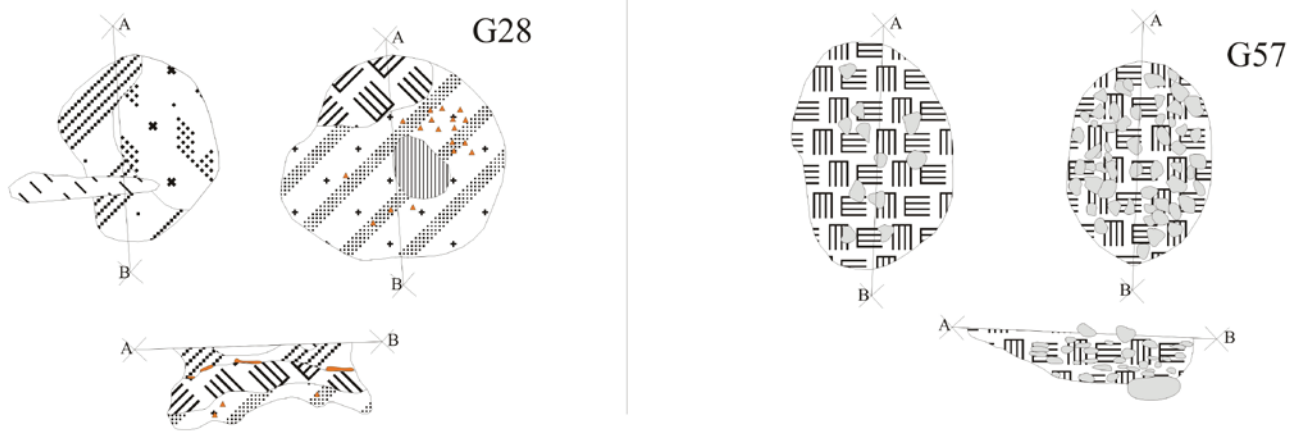
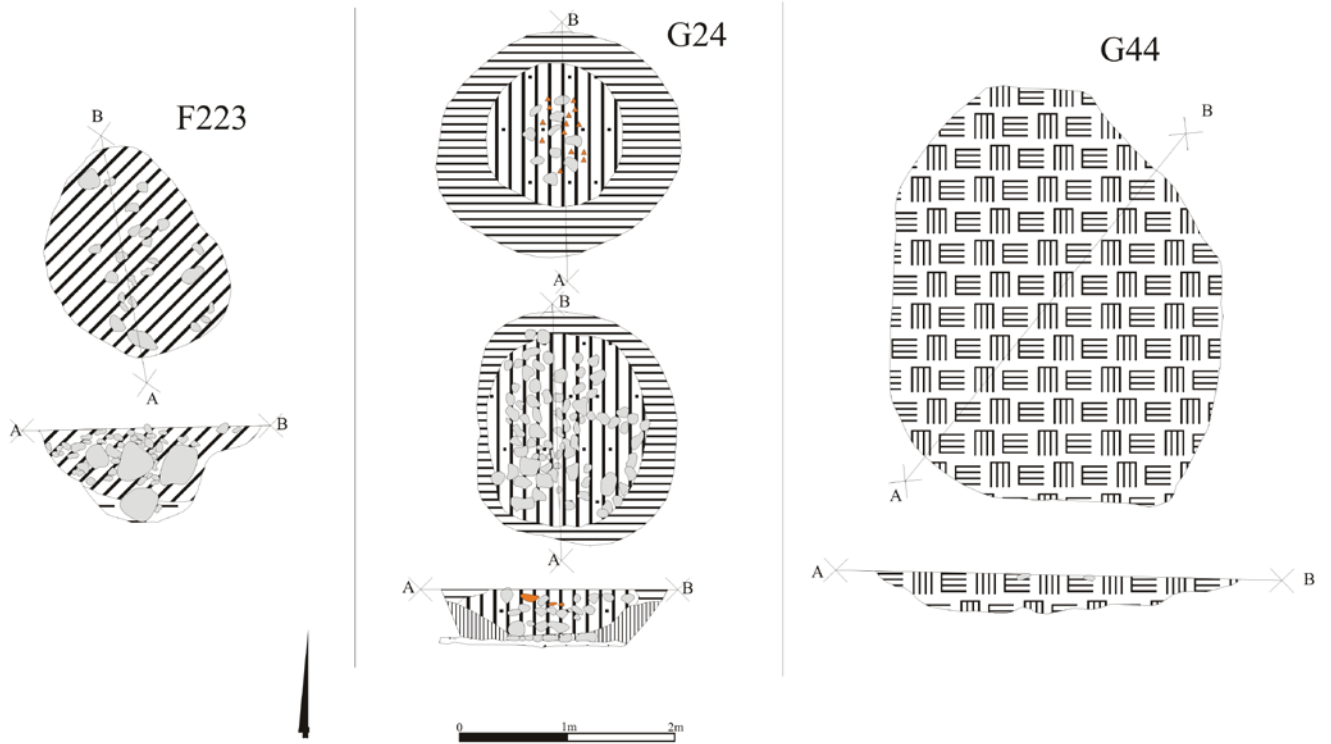
Relikty osadnictwa omawianej kultury wystąpiły z różnym natężeniem w obrębie całego przebadanego obszaru. Wyraźnie widoczne są na stanowisku strefy koncentracji obiektów (Ryc. 2). Obiekty „pomorskie” najliczniej grupują się na obszarze odcinka G – w centralnej części przebadanego obszaru oraz w obrębie odcinka D – w północno-wschodniej części stanowiska. Mamy tu prawdopodobnie do czynienia z dwiema strefami osady, na co wskazuje charakter odkrytych obiektów oraz ceramika. Na analizowanym stanowisku wystąpiło 110 obiektów kultury pomorskiej łączonych z nią na podstawie pozyskanego z ich wypełnisk materiału ceramicznego oraz 25 obiektów, które powiązano z opisywaną jednostką kulturową na podstawie innych kryteriów (Piotrowska 2013, 95).

Niejednokrotnie podkreślany słaby stan zachowania źródeł nieruchomości wpłynął na ograniczone możliwości interpretacji funkcjonalnej. Najliczniejszą grupę obiektów stanowiły jamy o nie dającym się określić przeznaczeniu. Odnotowano także jamy, których funkcję ogólnie określono mianem gospodarczej. Rejestrowano także paleniska oraz ogniska, które należą do często

Ryc. 2. Łosino, stan. 15, gm. Kobylnica, woj. pomorskie. Plan stanowiska z zaznaczoną chronologią obiektów (opracowała M. Michałowicz)

Fig. 2. Fig. 2. Łosino, site 15, Kobylnica commune, pomorskie voivodeship. Plan of the site with marked feature chronology (author: M. Michałowicz)

Ryc. 3. Łosino, stan. 15, gm. Kobylnica, woj. pomorskie. Wybrane obiekty kultury pomorskiej. Legenda: (a) fragmenty ceramiki; (b) średnio zbielicowana próchnica z domieszką gliny; (c) średnio zbielicowana próchnica z niewielką domieszką gliny; (d) glina z domieszką słabo zbielicowanej próchnicy i spalenizny; (e) glina z domieszką średnio zbielicowanej próchnicy; (f) glina; (g) warstwa spalenizny; (h) glina z domieszką słabo zbielicowanej próchnicy, spalenizny i polepy; (i) średnio zbielicowana próchnica z niewielką domieszką spalenizny i piasku; (j) słabo zbielicowana próchnica z domieszką spalenizny i polepy; (k) warstwa słabo zbielicowanej próchnicy z niewielką domieszką spalenizny, polepy i piasku o konsystencji niejednorodnej, plamistej; (l) glina z domieszką spalenizny i słabo zbielicowanej próchnicy; (ł) słabo zbielicowana próchnica; (m) intensywnie brunatna próchnica z niewielką domieszką piasku; (n) warstwa słabo zbielicowanej próchnicy z domieszką gliny i spalenizny o konsystencji niejednorodnej, plamistej

Fig. 3. Łosino, site 15, Kobylnica commune, pomorskie voivodeship. Selected features of the Pomeranian culture. Legend: (a) fragments of ceramics; (b) moderately podzolized humus with an addition of clay; (c) moderately podzolized humus with a small addition of clay; (d) clay with an addition of weakly podzolized humus and burnt material; (e) clay with an addition of moderately podzolized humus; (f) clay; (g) layer of burnt material; (h) clay with an addition of weakly podzolized humus, burnt material and pugging; (i) moderately podzolized humus with a small addition of burnt material and sand; (j) weakly podzolized humus with an addition of burnt material and pugging; (k) layer of weakly podzolized humus with a small addition of burnt material, pugging and sands of non-uniform, spotted consistency; (l) clay with an addition of burnt material and weakly podzolized humus; (ł) weakly podzolized humus; (m) intensely brown humus with a small addition of sand; (n) layer of weakly podzolized humus with an addition of clay and burnt material of non-uniform, spotted consistency

spotykanych i czytelnych źródeł na stanowiskach o charakterze osadniczym. Czterem obiektom, ze względu na znaczne rozmiary oraz mnogość materiału zabytkowego, ostrożnie przypisano funkcje mieszkalne – mamy tu prawdopodobnie do czynienia z półziemiankami. Poza tym wystąpiły źródła nieruchome o charakterze produkcyjnym oraz zasobowym.

Jamy o nieustalonej funkcji charakteryzowały się najczęściej nieckowatymi profilami oraz kolistymi lub owalnymi kształtami w planach płaskich (Ryc. 3:G121). W przypadku jam gospodarczych nie udało się przypisać im konkretnej funkcji jednak ich ogólnogospodarcze przeznaczenie nie budzi raczej wątpliwości. Obiekty te były grupą zróżnicowaną pod względem morfologicznym i formalnym (Ryc. 3:F223, G24). Najczęściej były to obiekty o owalnych kształtach w rzucie płaskim. Zaliczono do tej grupy 18 obiektów, wśród których 3 były jałowe w ruchomy materiał zabytkowy. Interesującym, aczkolwiek trudnym do interpretacji, obiektem jest jama F223 (Ryc. 3), charakteryzująca się średnią głębokością i nieckowatym profilem. W jej wypełnisku wystąpiła znaczna ilość kamieni oraz ponad 500 fragmentów ceramiki pochodzącej z około 8 naczyń. Była to zarówno ceramika kuchenna

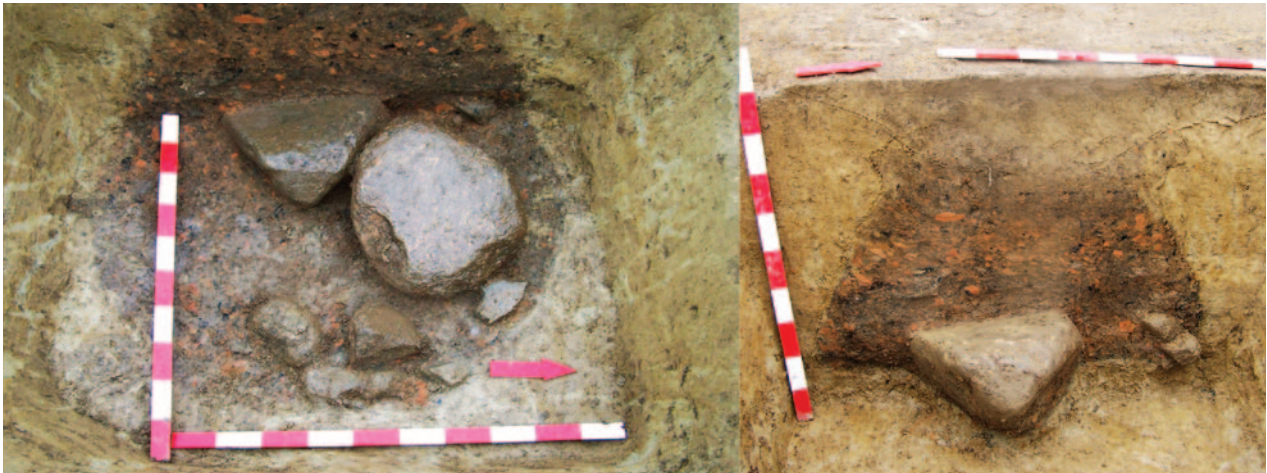
Ryc. 4. Łosino, stan. 15, gm. Kobylnica, woj. pomorskie. Wybrane obiekty kultury pomorskiej: (a) G102; (b) G109

Fig. 4. Łosino, site 15, Kobylnica commune, pomorskie voivodeship. Selected features of the Pomeranian culture: (a) G102; (b) G109

jak i częściowo zrekonstruowane formy cienkościenne. Analogiczne jamy wypełnione jednak samymi kamieniami bywają interpretowane jako składy tego surowca. Być może następnie kamienie były prażone, rozdrabniane i używane jako domieszka schudzająca do masy garncarskiej (Michalski 1983, 170). W przypadku tego obiektu precyzyjne określenie jego przeznaczenia było niemożliwe. Na uwagę zasługuje również obiekt G24 (Ryc. 3), z którego pozyskano 1145 fragmentów ceramiki pochodzących z około 25 naczyń o łącznej wadze około 17 kg. Na dnie obiektu widoczna jest cienka warstwa polepy, która mogła stanowić warstwę izolacyjną-wykładzinową. Oprócz ułamków ceramiki wystąpiła także znaczna ilość kamieni (Piotrowska 2013, 181, 182).

Do kategorii obiektów produkcyjnych zaklasyfikowano jamy charakteryzujące się obecnością spalenizny jako jednej z warstw konsystencyjnych lub charakteryzujące się śladami palenia ognia i znaczną głębokością (większą miąższością od palenisk). Z kulturą pomorską związane są jedynie 3 jamy (Ryc. 3:G28) (Piotrowska 2013, 184).

Wśród 17 palenisk i ognisk przypisanych omawianemu horyzontowi osadniczemu na uwagę zasługują dwa „bliźniacze” obiekty tj. G57 (Ryc. 3) i G58

Ryc. 5. Łosino, stan. 15, gm. Kobylnica, woj. pomorskie. Obiekt C34 – jama zasobowa kultury pomorskiej

Fig. 5. Łosino, site 15, Kobylnica commune, pomorskie voivodeship. Feature C34 – resource pit of the Pomeranian culture

o zbliżonych do siebie wymiarach i jednakowym wypełnisku zawierającym liczne kamienie. Zabytki te zlokalizowane były w centralnej części odcinka G. Posiadały owalne kształty w planie płaskim oraz nieckowate profile – w jednym przypadku z przegłębieniami. Pomimo relatywnie niewielkich rozmiarów obiekt G57 (Ryc. 3) był niezwykle bogaty w materiał ceramiczny. Pozyskano z niego 1784 fragmentów o wadze około 26 kg, co stanowi 13% z całości zbioru ceramiki kultury pomorskiej z przedmiotowego stanowiska. Mnogość materiału ceramicznego oraz charakter wypełniska wyklucza raczej kuchenną funkcję tego obiektu. Kamienie oraz spalenizna i polepa tworzące wypełnisko wskazują raczej na produkcyjną funkcję. Mogło to być zatem palenisko służące do wypału naczyń ceramicznych, które ustawiano przygotowane do wypału na kamiennym bruku.

W grupie palenisk znalazły się także obiekty z kamiennym brukiem (Ryc. 4:a). W jednym z obiektów uznanych za pozostałość po ognisku odnotowano żarno (Ryc. 4:b) (Piotrowska 2013, 184, 185).

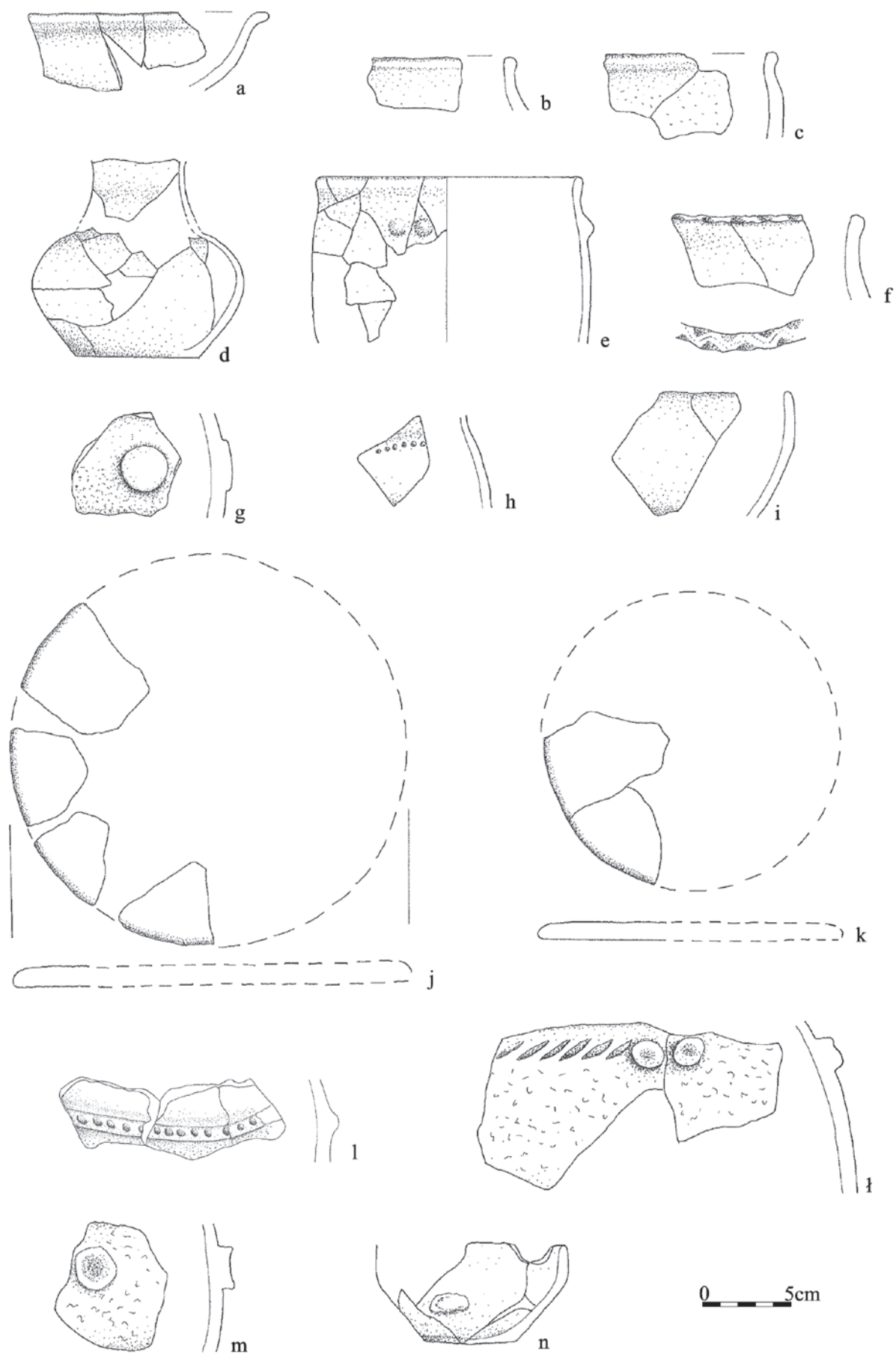
Z kulturą pomorską związane są 4 obiekty, które ostrożnie uznano za pozostałości zagłębionych w ziemię budynków mieszkalnych (Ryc. 3:G44). Wszystkie wystąpiły w centralnej części stanowiska w obrębie odcinka G i częściowo F. Wyróżniały się na tle pozostałych źródeł kultury pomorskiej swymi znacznymi rozmiarami oraz bogactwem materiału ceramicznego pozyskanego z ich wypełnisk (Piotrowska 2013, 187, 190).

Do kategorii obiektów o funkcji zasobowej zaliczono 3 jamy, w wypełnisku których wystąpiła ceramika kultury pomorskiej. Są to następujące obiekty: C34, G9, G92. Do najlepiej zachowanych i najciekawszych należy

obiekt C34 (Ryc. 5), który z dużym prawdopodobieństwem pełnił rolę piwniczki (Piotrowska 2013, 183).

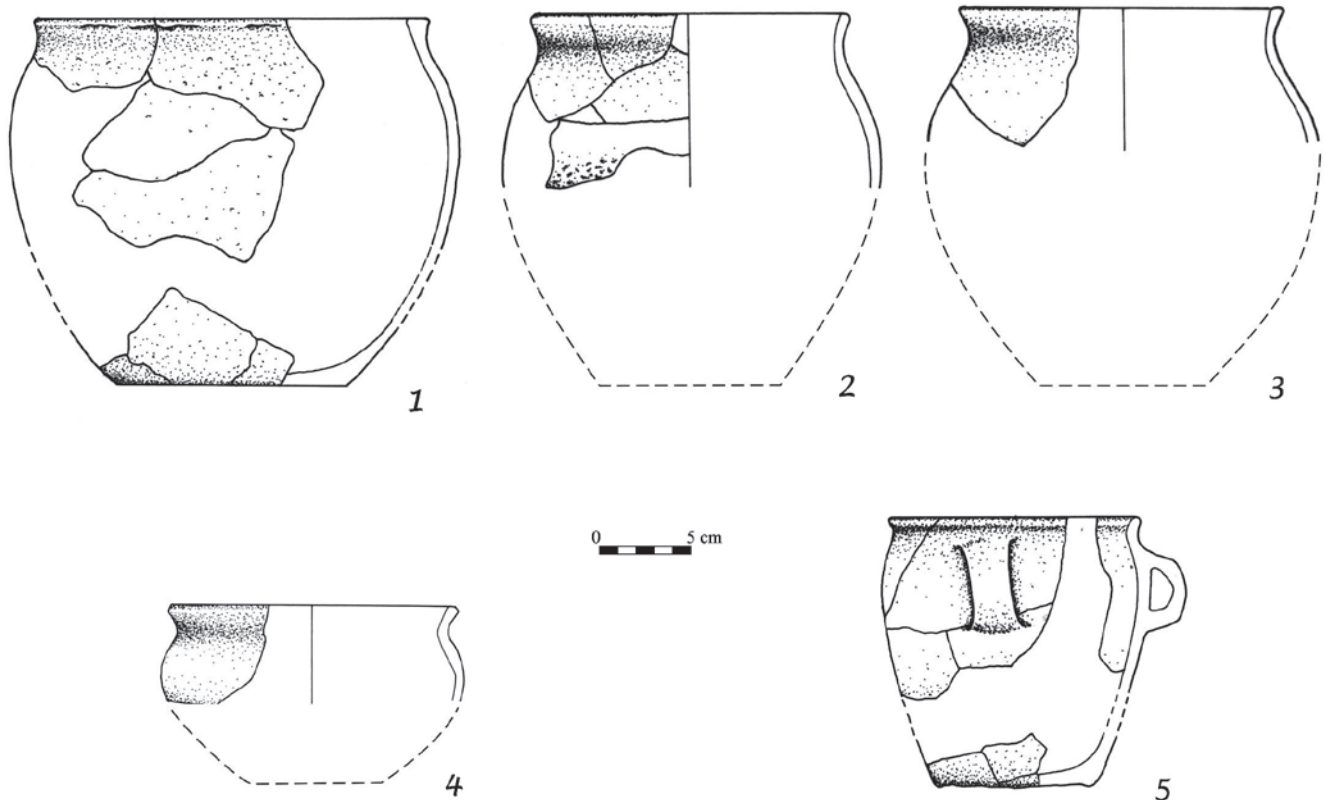
Materiał ceramiczny przypisany kulturze pomorskiej pochodzi głównie z obiektów. Ogółem z ich wypełnisk pozyskano 14 713 fragmentów ceramiki. W „warstwie” odnotowano nieznaczne ilości niecharakterystycznych ułamków. Naczynia wiązane z kulturą pomorską charakteryzowały się słabym stanem zachowania. Z tego powodu w niektórych przypadkach przyporządkowanie naczyń do konkretnych form było jedynie hipotetyczne lub wręcz niemożliwe (Piotrowska 2013, 192, 193). Najliczniej wystąpiły garnki, przeważnie jajowate, często zdobione guzem lub parami guzów umieszczonymi pod wylewem (Ryc. 6:e) lub posiadające ornament w postaci karbowanej krawędzi (Ryc. 6:f). Do form wazowatych należą prawdopodobnie fragmenty zaopatrzone w plastyczną listwę zdobioną rzędem dołków, umieszczoną na przejściu gładkiej szyjki w chropowaty brzusiec (Ryc. 6:l). Wśród częściowo zrekonstruowanych form wyróżniono również misy (Ryc. 6:a) i talerze (Ryc. 6:j, k). Wystąpiły także niewielkich rozmiarów naczynia wazowate oraz czerpaki (Ryc. 6:d, n).

W zbiorze ceramiki zdecydowanie dominuje ornament plastyczny w postaci guzów umieszczanych pod wylewem naczyń. Wystąpiły guzki stożkowate (Ryc. 6:e), okrągłe z wklęsłym środkiem guzy miseczkowate (Ryc. 6:ł, m) oraz bardzo regularne, okrągłe płaskie guzy (Ryc. 6:g). Inną formą zdobienia plastycznego są listwy z ukośnymi żłobkami i okrągłymi dołkami (Ryc. 6:l). Odnotowano również ornament w postaci dołków palcowych umieszczonych na krawędziach wylewów (Ryc. 6:f). Odciski palca występują w podwójnych rzędach, tworząc efekt tzw. zaplatania. Karbowanie krawędzi uważane jest za cechę charakterystyczną dla ceramiki omawianej kultury (Szamałek 2002, 189). Na niektórych cienkościennych naczyniach z odnotowano ornament w postaci płytkich, kolistych odciskanych

Ryc. 6. Łosino, stan. 15, gm. Kobylnica, woj. pomorskie. Wybrana ceramika kultury pomorskiej

Fig. 6. Łosino, site 15, Kobylnica commune, pomorskie voivodeship. Selected ceramics of the Pomeranian culture

Ryc. 7. Łosino, stan 15, gm. Kobylnica, woj. pomorskie. Wybrana ceramika kultury wielbarskiej

Fig. 7. Łosino, site 15, Kobylnica commune, pomorskie voivodeship. Selected ceramics of the Wielbark culture

dołków (Ryc. 6:h). Zbiór ceramiki kultury pomorskiej z omawianego stanowiska posiada głównie cechy charakterystyczne dla starszego okresu przedrzymskiego (Szamałek 1995, 313; Cnotliwy *et al.* 1975, 79).

■ OSADNICTWO KULTURY WIELBARKSKEJ

Z osadnictwem kultury wielbarskiej związanych jest łącznie 16 obiektów (Ryc. 2). Stan zachowania źródeł pozwolił na dokładniejsze określenie ich funkcji w połowie przypadków. Na podstawie cech formalnych i morfologicznych wyróżniono jamy gospodarcze, paleniska oraz dołek postłupowy. Nieznaczna ilość obiektów oraz nieliczny materiał ceramiczny nie stworzył wystarczających podstaw do szerszej charakterystyki osadnictwa kultury wielbarskiej. Obiekty z omawianego horyzontu odsłonięto głównie w centralnej części stanowiska. Jeden obiekt zlokalizowany był w północno-wschodniej strefie przebadanego obszaru – na terenie odcinka D. Charakter odkrytych źródeł, ich lokalizacja oraz pozyskany materiał zabytkowy pozwalają sądzić, iż opisywane osadnictwo miało raczej charakter epizodyczny. Nie można też wykluczyć sytuacji, iż w trakcie badań wykopaliskowych odsłonięto jedynie

peryferyjną część osady podczas gdy pozostałe obiekty znalazły się poza obszarem objętym pracami archeologicznymi. Omawiane obiekty grupowały się głównie w sąsiedztwie relikwów pieców kotlinkowych, co może być argumentem za ich ewentualnym związkiem (Piotrowska 2013, 269).

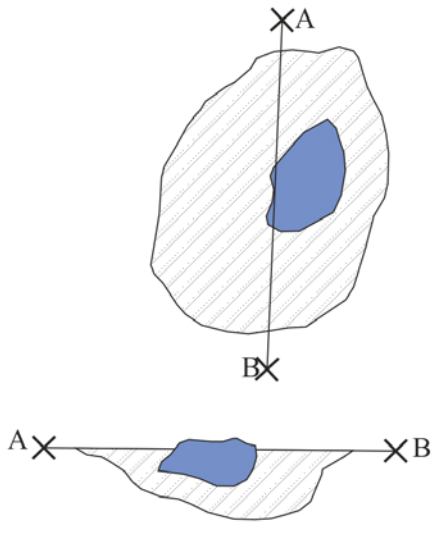
Podobnie jak w przypadku wcześniej omówionego osadnictwa kultury pomorskiej również wśród źródeł z późniejszego horyzontu osadniczego dominowały jamy o niesprecyzowanym przeznaczeniu. Stanowiły one połowę opisywanych obiektów. W trzech przypadkach obiektom przypisano funkcje gospodarcze.

Ryc. 8. Łosino, stan 15, gm. Kobylnica, woj. pomorskie. Wybrane piece kotlinkowe. Legenda: (a) żużel; (b) glina z domieszką piasku; (c) spalenizna z niewielką domieszką średnio zbielicowanej próchnicy i piasku; (d) średnio zbielicowana próchnica z niewielką domieszką piasku; (e) warstwa piasku z niewielką domieszką spalenizny i gliny o konsystencji niejednorodnej plamistej; (f) glina z domieszką średnio zbielicowanej próchnicy i rozdrobnionej polepy; (g) spalenizna ze słabo zbielicowaną próchnicą oraz domieszką piasku o niejednorodnej, plamistej konsystencji; (h) polepa z domieszką spalenizny

Fig. 8. Łosino, site 15, Kobylnica commune, pomorskie voivodeship. Selected slag-pit furnaces. Legend: (a) cinder; (b) clay with an addition of sand; (c) burnt material with a small addition of moderately podzolized humus and sand; (d) moderately podzolized humus with a small addition of sand; (e) layer of sand with a small addition of burnt material and clay of non-uniform, spotted consistency; (f) clay with an addition of moderately podzolized humus and scattered pugging; (g) burnt material with weakly podzolized humus and with an addition of sand of non-uniform, spotted consistency; (h) pugging with an addition of burnt material

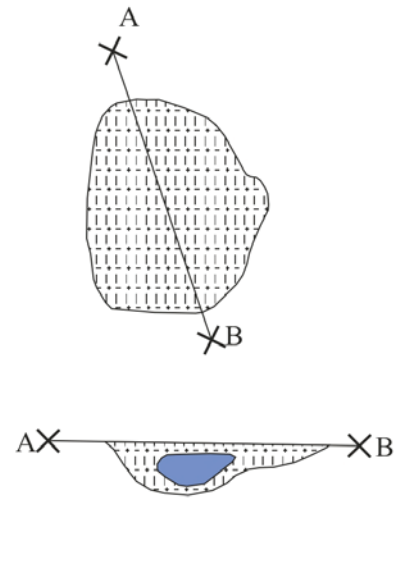

F5

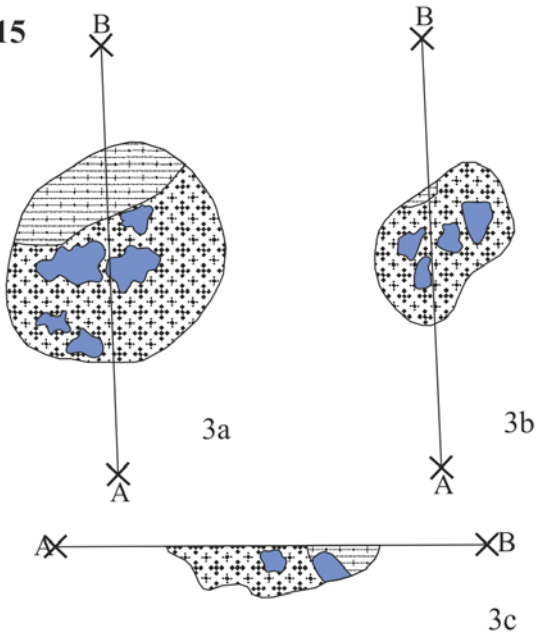
1

F8

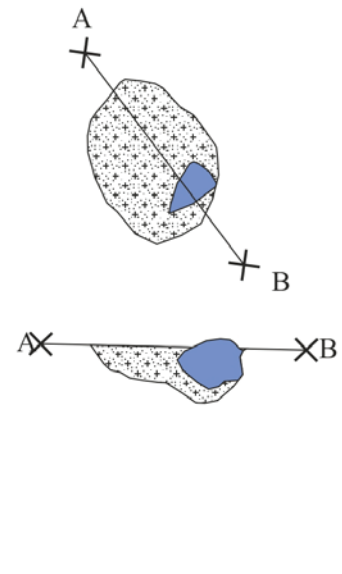

2

F15

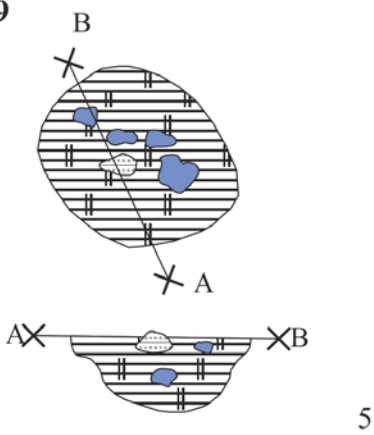

F17

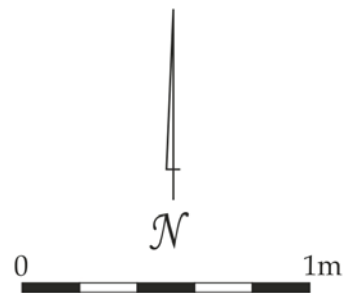
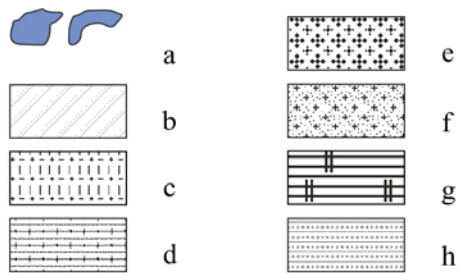

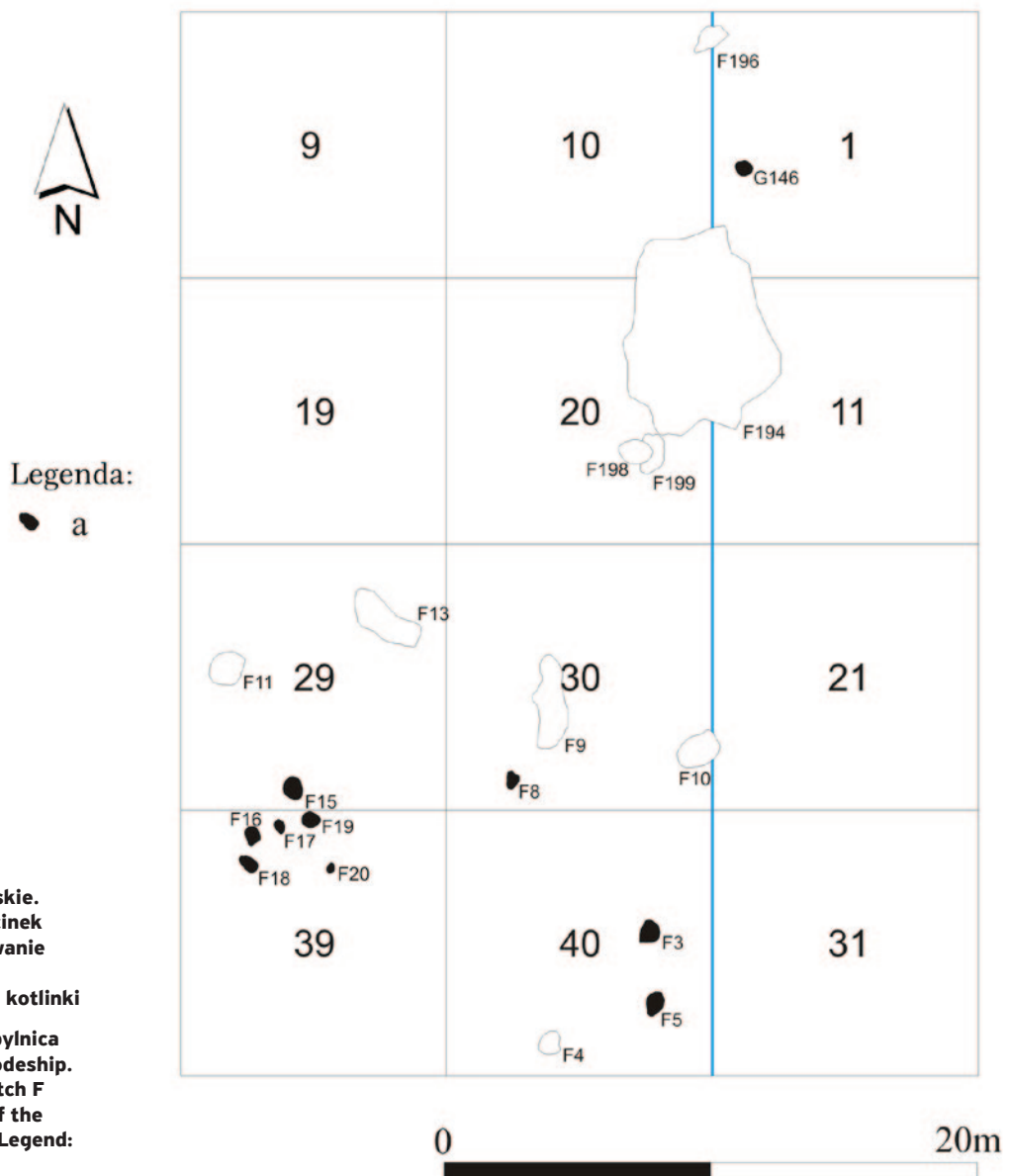
4

F19

5

Ryc. 9. Łosino, stan. 15, gm. Kobylnica, woj. pomorskie. Fragment stanowiska – odcinek F i G – ukazujący rozplanowanie relikwów pieców typu kotlinkowego. Legenda: (a) kotlinki

Fig. 9. Łosino, site 15, Kobylnica commune, pomorskie voivodeship. Fragment of the site – stretch F and G – showing the plan of the relics of slag-pit furnaces. Legend: (a) slag-pit furnaces

Ponad to z omawianym horyzontem osadniczym wiązane są jak już wyżej wspomniano 3 paleniska i dołek postłupowy.

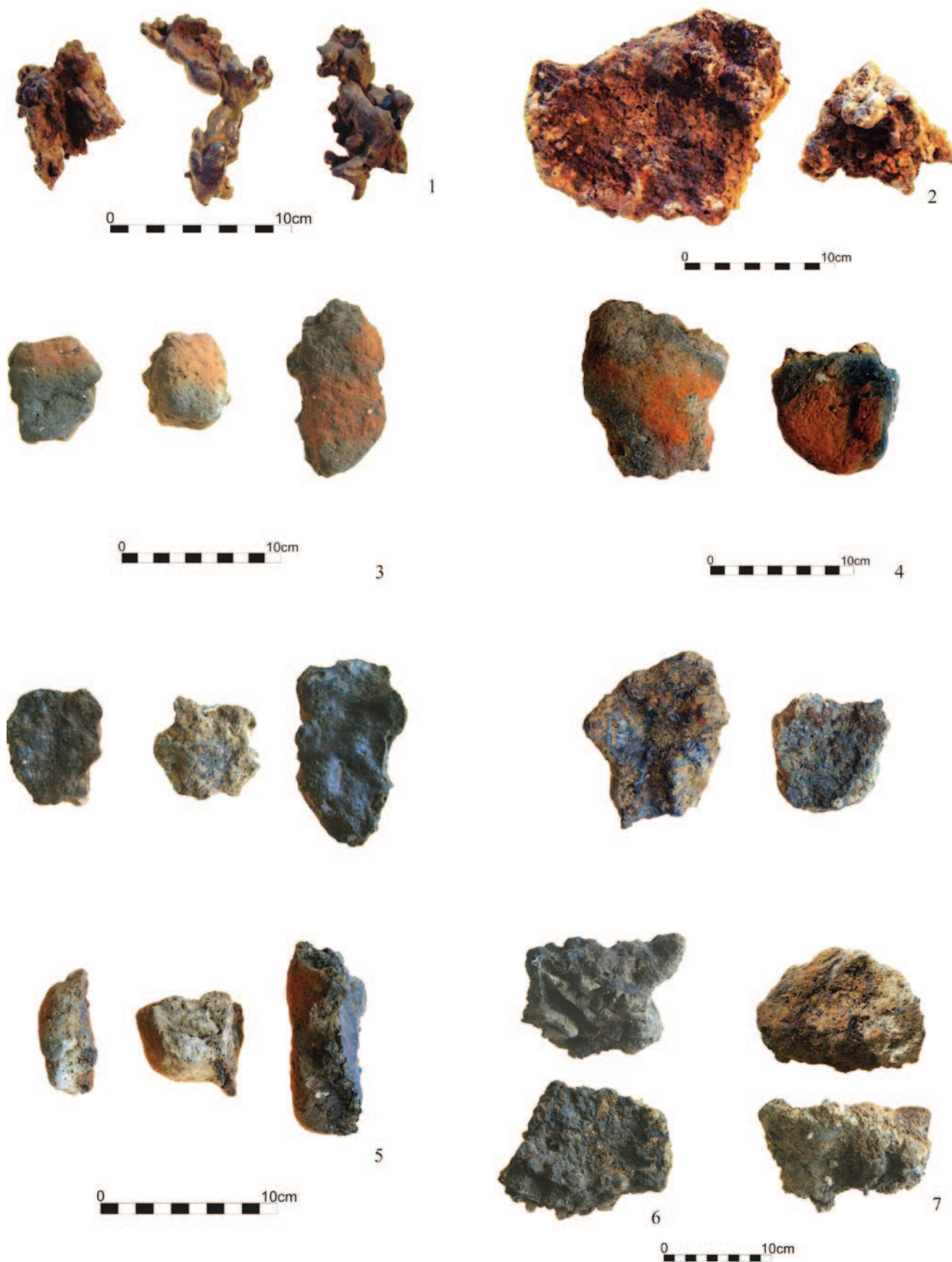
Wśród częściowo zrekonstruowanych naczyń wyróżniono następujące formy: garnki, misę oraz kubek. Wszystkie odtworzone naczynia pochodziły z wypełnisk obiektów.

Garnki stanowią najliczniejszą oraz dość zróżnicowaną grupę, w której znalazły się naczynia o różnie uformowanych brzuścach oraz wylewach i ich zwieńczeniach (Ryc. 7:1-3). Opisywane formy możemy odnieść do naczyń określonych jako typ IC lub ID w typologii R. Wołągiewicza (1993, 12). Odnotowano także jeden okaz o zachylonym do wewnątrz wylewie, który można porównać do garnków grupy IA o jajowatej formie (Wołągiewicz 1993, 12). Do naczyń określonych jako misy zaliczono jeden, delikatnie facetowany fragment wylewu (Ryc. 7:4). Prawdopodobnie ułamek ten pochodzi z naczynia nawiązującego do misek grupy

XIVB (Wołągiewicz 1993, 18, 26). Do zrekonstruowanych naczyń należy także jeden kubek, którego cechy wskazują raczej na młodszy okres przedrzymski (Ryc. 7:5).

Z analizy niewielkiego zbioru materiału ceramicznego wynika, iż ślady osadnictwa łączonego z kulturą wielbarską można datować na wczesny okres wpływów rzymskich. Chronologia poszczególnych naczyń wskazuje na fazy B1-B2. Nie bez znaczenia dla takiej właśnie chronologii ma obecność głównie wylewów łagodnie profilowanych oraz elementów nawiązujących do stylistyki młodszopredrzymskiej (Piotrowska 2013, 275-281).

Do najciekawszych zabytków nieruchomych ze stanowiska Łosino 15 należą relikty pieców kotlinkowych oraz znaleziska żużla. Przynależność kulturowa tych obiektów nie jest do końca pewna. Żużel wystąpił zarówno w obiektach jak i w tzw. „warstwie”. Pozyskano z niej przede wszystkim drobne i kruche kawałki tzw.

Ryc. 10. Łosino, stan. 15, gm. Kobylnica, woj. pomorskie. Fragmenty żużła soplowego (1), kłoców żużlowych (2, 6, 7), obudowy szybowej pieca (3, 4) z widoczną warstwą zeszkliwienia (5)

Fig. 10. Łosino, site 15, Kobylnica commune, pomorskie voivodeship. Fragments of rock cinder (1), cinder blocks (2, 6, 7), furnace shaft casing (3, 4) with a visible vitrified layer (5)

żuźła pozornego, będącego w rzeczywistości spieczoną mieszaniną piasku i gliny (Orzechowski 2009). W obiektach wystąpił zaś żużel redukcyjny, pochodzący z pieców dymarskich, który wykazuje podobieństwo do materiałów z innych stanowisk z okresu wpływów rzymskich (Orzechowski 2009, 341). Dziesięć obiektów, tzn. F3, F5, F8, F15, F16, F17, F18, F19, F20, G146 (Ryc. 8, 9), uznanych za przydenne partie pieców dymarskich typu kotlinkowego, charakteryzowało się owalnym rzutem poziomym oraz niewielką miąższością (od 12 do 25 cm). W wypełniskach wyżej wymienionych kotlinek wystąpiły drobne fragmenty żużli dobrze upłynnionych o strukturze soplewej i porowatej pochodzące prawdopodobnie z dolnych partii kłoców żużlowych (Ryc. 10:1). Ponieważ dominował żużel soplewy, ze względu na charakter jego struktury opisywane obiekty uznano za dolne partie kotlinek pieców dymarskich (Bielenin 2002, 8). Sześć obiektów (F15, F16, F17, F18, F19, F20), interpretowanych jako pozostałości pieców kotlinkowych, grupowało się we wschodniej części odcinka F. Obiekty te wystąpiły w układzie nieuporządkowanym (Ryc. 9) – nie zauważono prawidłowości w układzie kotlinek. Podobny układ reliktyw pieców dymarskich wystąpił na stanowisku w Goślinowie, gm. Gniezno (Machajewski 2003, 276). Największa ilość żuźła wystąpiła w obiekcie F19, gdzie obok frakcji o strukturze soplewej pozyskano także pojedyncze fragmenty żuźli porowatych o gąbczastej strukturze oraz fragmenty ścianek szybu z wyraźną krzywizną – nachylone pod kątem w kierunku wnętrza bliżej nieokreślonego obiektu hutniczego, którym mogła być naziemna część pieca kotlinkowego (Ryc. 10:3, 4). W pobliżu nieuporządkowanego piecowiska znajdował się obiekt F194, z którego pozyskano około 63 kg żuźła. Dominował żużel redukcyjny o strukturze porowatej i częściowo upłynnionej pochodzący z pieców dymarskich. Na szczególną uwagę zasługują dwa niewielkie ułamki żuźła. Pochodzą one z górnej partii kłoców żużlowych i posiadają charakterystyczne poszerzenie części górnej z dobrze zachowaną powierzchnią swobodnego krzepnięcia (Ryc. 10:7). Udało się zmierzyć przybliżoną średnicę tych kłoców i wynosiła ona około 30 cm. Można zatem wnioskować, iż kłoc te pochodzą z pieców o relatywnie małych kotlinkach. Żuźle te odpowiadają swymi wymiarami kotlinkom odkrytym w pobliżu jamy F194. Wśród żuźła z jamy F194 wystąpiły także fragmenty ścianek bliżej nieokreślonego obiektu hutniczego posiadające od strony wewnętrznej warstwę ożuzlenia, zaś od zewnętrznej – widoczną spieczoną glinę. Prawdopodobnie są to fragmenty obudowy szybowej bliżej nie dającej się scharakteryzować

pieca dymarskiego. Na jednym z fragmentów takiej ścianki zachowała się warstwa witrafikacji – zeszkliwienia, świadcząca o bliskości otworów dmuchowych (Ryc. 10:5). W obiekcie F194 obok wyżej opisanych materiałów licznie wystąpiła również ceramika kultury pomorskiej. Być może jama ta została wkopana w obiekt o wcześniejszej metryce. Ze względu jednak na mnogość ceramiki „pomorskiej”, która wystąpiła wraz z żużlem w jednej jamie, nie można wykluczyć związku starożytnego hutnictwa z osadnictwem kultury pomorskiej na opisywanym stanowisku. Na obecnym etapie badań na podstawie licznych analogii słuszne wydaje się wiązanie reliktyw pieców kotlinkowych z okresem wpływów rzymskich (Piotrowska 2013, 422-432).

W sąsiedztwie grupy kotlinek wystąpiły paleniska F10 i F11 (Ryc. 8; 9), które mogły służyć jako mielerze dostarczające węgla drzewnego, używanego jako paliwa przy procesie metalurgicznym. Na terenie odcinka D również wystąpiły obiekty zawierające żużel, które mogą być interpretowane jako jamy i paleniska związane z przekuwaniem łup żelaznych w celu oczyszczenia ich z żuźła (Woyda 1977, 483).

Źródła archeologiczne ze stanowiska Łosino 15 stanowią istotny wkład w poznanie osad zarówno kultury pomorskiej, jak i wielbarskiej. Szczególną wartość poznawczą należy tu przypisać „osadowemu” charakterowi opisanych źródeł oraz obiektom produkcyjnym, które wzbogacają naszą wiedzę na temat zajęć i podstaw gospodarczych mieszkańców tych osad. Odkrycie obiektów związanych z działalnością metalurgiczną oraz fragmentów ich konstrukcji niewątpliwie uzupełnia informacje na temat starożytnego hutnictwa.

■ MATERIAŁY ŚREDNIOWIECZNE I NOWOŻYTNE

Zbiór ceramiki średniowiecznej tworzą trzy wylewy oraz fragment ucha, które zarejestrowano podczas podczyszczania. Cechy technologiczne oraz morfologiczne wskazują, iż pozyskane fragmenty pochodzą z naczyń tradycyjnych, które należy datować na XIII/XIV wiek (Kruppé 1981, 83).

Na stanowisku Łosino 15 podczas badań wykopaliskowych zarejestrowano 15 fragmentów ceramiki nowożytnej. Do interesujących znalezisk z okresu nowożytności należy granat artyleryjski (Piotrowska 2009, 335). Przybliżona średnica pocisku, pochodzącego prawdopodobnie z 6-calowej haubicy, wynosi 6,5 cm (Bielecki 2004, 107). Broń tego typu używana była w armii napoleońskiej, której przemarsz w okolicy Słupska miał miejsce w 1807 roku. Tego samego roku doszło również do walk o zdobycie miasta.

Bibliografia

- Bielecki R. 2004. *Wielka Armia Napoleona*. Warszawa.
- Bielenin K. 2002. Dlaczego istnieje potrzeba wspólnego działania w zakresie badań nad starożytnym i wczesnośredniowiecznym hutnictwem żelaza. W: S. Orzechowski (red.), *Hutnictwo świętokrzyskie oraz inne centra i ośrodki starożytnej metalurgii żelaza na ziemiach polskich*. Kielce, 7-10.
- Cnotliwy E., Kamiński R., Rogosz R. 1975. Osada z wczesnego i środkowego okresu lateńskiego w Pomianowie, pow. Białogard, stanowisko 16. *Koszalińskie Zeszyty Muzealne* 5, 37-86.
- Forysiak J., Twardy J. 2009. Przyrodnicza charakterystyka stanowiska archeologicznego Łosino 15 i jego najbliższego otoczenia. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Łosino 15, gm. Kobylnica* (nie publikowana praca w archiwum Fundacji Uniwersytetu Łódzkiego). Łódź, 3-18.
- Kondracki J. 1981. *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa.
- Kruppé J. 1981. Garncarstwo późnośredniowieczne w Polsce 1. *Studia i Materiały z Historii Kultury Materialnej* 53. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- Machajewski H. 2003. Starożytni hutnicy z Pojezierza Gnieźnieńskiego. *Wielkopolski Biuletyn Konserwatorski* 2, 226-238.
- Michalski J. 1983. Zagadnienia systematyzacji i interpretacji obiektów nieruchomych (Ze studiów nad osadami otwartymi kultury lużyckiej). *Materiały starożytne i wczesnośredniowieczne* 5, 135-196.
- Orzechowski S. 2009. Ocena materiałów związanych z hutnictwem żelaza ze stanowiska Łosino 15, gm. Kobylnica, woj. Pomorskie. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Łosino 15, gm. Kobylnica* (nie publikowana praca w archiwum Fundacji Uniwersytetu Łódzkiego).
- Piotrowska M. 2009. Materiały nowożytnie. W: L. Domańska, S. Rzepecki (red.), *Opracowanie wyników archeologicznych badań ratowniczych na stanowisku Łosino 15, gm. Kobylnica* (nie publikowana praca w archiwum Fundacji Uniwersytetu Łódzkiego). Łódź, 334-336.
- Piotrowska M. 2013. *Epoka żelaza w dorzeczu środkowej Słupi* (nie publikowana praca doktorska w archiwum Uniwersytetu Łódzkiego). Łódź.
- Przewoźna K. 1965. Osada z I w. p.n.e. / I w. n.e. w Jastarni, pow. Puck. *Pomorania Antiqua* 1, 184-208.
- Przewoźna K. 1971. Osiedla z okresów późnolateńskiego i wpływów rzymskich na Pomorzu Wschodnim. *Pomorania Antiqua* 3, 163-278.
- Rychling A., Ostaszewska K. 2005. *Geografia fizyczna Polski*. Warszawa.
- Szamałek K. 1995. Ślady osadnictwa kultury pomorskiej z badań archeologicznych nad Gopłem. W: T. Węgrzynowicz, M. Andrzejowska, J. Andrzejowski, E. Radziszewska (red.) *Kultura pomorska i kultura grobów kłosowych. Razem czy osobno?* Warszawa, 309-318.
- Szamałek K. 2002. Zagadnienie lużycko-pomorskiej transformacji kulturowej w świetle badań nad ceramiką z Pojezierza Wielkopolskiego. *Študijné Zvesti Archeologického Ústavu SAV* 35, 175-192.
- Wołagiewicz R. 1993. *Ceramika kultury wielbarskiej między Bałtykiem a Morzem Czarnym*. Szczecin.
- Woyda S. 1977. Mazowiecki ośrodek hutnictwa starożytnego (I w. p.n.e. – IV w. n.e.). *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 4, 471-488.

Summary

Lucyna Domańska, Magdalena Piotrowska, Seweryn Rzepecki, Aleksandra Sępień

Results of rescue archaeological excavations at the multi-cultural site Łosino 15, Kobylnica commune

Łosino 15 (AZP 10-29/39), Kobylnica commune, pomorskie voivodeship, is an archaeological site recognised in 1981 upon surface surveys during the realisation of the AZP programme. Given the planned construction of the Słupsk bypass – within the road S-6 – the acquired set of resources provided the basis to launch rescue archaeological excavations.

In total, the excavations embraced an area of 279.33 ares and recorded 135 features connected with the Pomeranian culture and 16 connected with the Wielbark culture.

The following features were distinguished: pits, hearths, furnaces, post holes, concentrations of ceramics, residential structures and base parts of slag-pit furnaces. The majority of features was attributed to the Pomeranian culture on the basis of the relics found in the fill or on the basis of other premises, such as the structure of the fill and the similarity to resources dated on the basis of the ceramic material.

The entire site provided the possibility to acquire a total of 17 917 fragments of ceramics. 14 713 were attributed to the Pomeranian culture, while 490 to the Wielbark culture. Apart from that 2 714 fragments were acquired dated generally to the Iron Age. Fragments of Medieval and early modern ceramics were found in scarce numbers (4 and 15, respectively), while most metal items are dated to the early modern period. Stone

relics include 8 pestles, treated stone and 5 quern-stones. Moreover, what attracts attention is the high volume of recorded cinder – 2890 fragments of the weight of ca 100 kg. It can be added that surprisingly small quantities of animal bone were acquired during the excavations.

The features of the Pomeranian culture were mainly pits and hearths. Also resource features, manufacturing features and half-earth lodges were distinguished. The collection of ceramics includes pots, vase-like vessels, bowls, plates and sieving vessels. Plastic ornament prevailed in the form of buttons and plastic slats and corrugated mouth brim. The collection of ceramics of the Pomeranian culture from the site in question bears traits characteristic of the early and middle La Tène period (Szamalek 1995, 313; Cnotliwy *et al.* 1975, 79).

Pits and hearths, a furnace, and one post hole were attributed to the Wielbark culture.

The chronology and cultural affiliation of the features was determined on the basis of ceramics recorded at the site. The affiliation of the relics of ancient metallurgy is a problematic issue. The collection of ceramics from the period of Roman influence is dominated by pots of group I (Wołagiewicz 1993, 12-14). After the analysis of the chronology of occurrence of specific groups and types of vessels, which were revealed at the site in question, it seems justified to date the settlement to the phases B1-B2 of the Roman period.

Among scarce relics revealed at the site in question are those from the Middle Ages and the early modern period. One of the most interesting is a ball – a bullet originating probably from the period of Napoleonic Wars, from the early 19th century.

■